

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ

УДК 342.5

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2019.3-2.45>

ГОМОНАЙ В.В.

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ЗОВНІШНІХ ВІДНОСИН ДЕРЖАВИ

У статті досліджено конституційно-правовий механізм здійснення зовнішніх зносин. Акцентовано увагу, що залежно від формування органів, характеру їх повноважень сформовано багатоступеневу систему органів зовнішніх зносин, які класифіковано в юридичній доктрині на такі основні групи: вищі органи держави, до яких належать Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України; Конституційний Суд України, Верховний Суд України; спеціально уповноважений орган виконавчої влади – Міністерство закордонних справ України; закордонні дипломатичні представництва (постійні та тимчасові): посольства, консульства, місії, представництва при міжнародних організаціях; державні органи, які наділені зовнішньополітичною компетенцією, несуть відповідальність за здійснення повноважень в цій сфері. Встановлено, що конституційно-правовий механізм зовнішніх відносин держави має такі особливості: є поліелементною багаторівневою системою; складається з організаційно-правової складової та «мета-елементу»; об'єктивізація організаційно-правової складової в сукупності органів державної влади; здійснення діяльності органами державної влади відповідно до загальновизнаних принципів і норм права; використання державою цієї діяльності для досягнення цілі.

Ключові слова: конституційно-правовий механізм, держава, зовнішні відносини держави, система органів зовнішніх зносин.

The article deals with the constitutional and legal mechanism of external relations. It is emphasized that, depending on the formation of bodies, the nature of their powers, a multi-stage system of bodies of external relations has been formed, which is classified in the legal doctrine into the following main groups: the highest bodies of the state to which the President of Ukraine, the Verkhovna Rada of Ukraine, the Cabinet of Ministers belong; The Constitutional Court of Ukraine, the Supreme Court of Ukraine; specially authorized body of executive power – Ministry of Foreign Affairs of Ukraine; foreign diplomatic missions (permanent and temporary): embassies, consulates, missions, representations at international organizations; public authorities with foreign policy competence are responsible for exercising their powers in this area. It is established that the constitutional-legal mechanism of the state's external relations has the following features: it is a multi-element multilevel system; consists of organizational and legal component and "meta-element"; objectification of the organizational and legal component in the totality of public authorities; implementation of activities of public authorities in accordance with generally recognized principles and rules of law; the use by the State of these activities to achieve the objective.

Key words: constitutional-legal mechanism, state, external relations of the state, system of bodies of external relations.

Постановка проблеми. Структура конституційно-правового механізму здійснення зовнішніх зносин відображає, передусім, сформовану в державі загальну систему й ієрархію органів державної влади і посадових осіб, їх співвідношення і підпорядкованості, наділених своєю компетенцією та повноваженнями, яка відповідає їх місцю у даній системі і узгоджена

© ГОМОНАЙ В.В. – докторант кафедри конституційного права та порівняльного права (Ужгородський національний університет)

з компетенцією інших органів [9, с. 35]. «Конституційно-правовий механізм здійснення зовнішніх зносин – це достатньо складна та багаторівнева, розгалужена система залежних та взаємооб'єднаних функціонально органів державної влади та посадових осіб, зовнішньополітична компетенція яких регламентована Конституцією України та сукупністю інших взаємопов'язаних нормативно-правових актів з приводу здійснення зовнішньої функції держави. У зв'язку з цим, даний механізм держави має розглядатися не як проста сукупність його складових, а як система їх, функціонально сумісних та узгоджених між собою, котрі перебувають у постійному відновленні з метою підтримання своєї основної функції – управління зовнішніми зносинами» [9, с. 35], слушно підкреслює О. Макаренко.

Дослідження конституційно-правового механізму здійснення зовнішніх зносин є одним з ключових контекстів набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору [1-8].

Актуальність дослідження. Конституційно-правовий механізм зовнішніх відносин держави визначає процес первинної апробації, формулювання, ухвалення і реалізації зовнішньополітичних рішень на двох найважливіших рівнях: організаційному і правовому [10, с. 20]. В організаційному відношенні даний механізм виступає як система інституційних ланок, проходження яких є необхідним процедурним елементом зовнішньополітичного процесу [10, с. 23-26] «Дана обставина виявляється, насамперед, у необхідності функціонального узгодження всіх складових частин механізму зовнішніх відносин, подолання можливих організаційних та адміністративних протиріч між ними. В цьому контексті першорядного значення набуває питання про правовідносини між державними органами, задіяними в процесі формулювання і реалізації національного зовнішньополітичного курсу» [10, с. 23-26], зазначає І. Черченко.

В доктрині конституційного права наголошується, що «оскільки конституційно-правовий механізм зовнішніх відносин держави є системою правовідносин з приводу реалізації зовнішніх функцій держави, то нормативно-правова складова цього механізму є найважливішою. В теперішній час правові норми, що регламентують зовнішньополітичну діяльність, посідають дедалі більш значуще місце в конституційному та поточному законодавстві держав. За оцінками фахівців, у сучасних конституціях “істотно розширилася ... регламентація питань, що стосуються міжнародно-правової позиції і зовнішньополітичної діяльності держави”. І далі: “Як правило, відповідні конституційні новели вирішують питання співвідношення міжнародного та внутрішнього національного права, регламентації міждержавної економічної і військово-політичної інтеграції”. Зокрема, наслідком інтеграційних процесів у державах Європейського Союзу стало включення до конституцій цих держав положень стосовно укладення міжнародних договорів і угод, пріоритету норм міжнародного права і права Європейського Союзу над нормами національного законодавства тощо» [10, с. 23-26].

Таким чином, питання особливостей конституційно-правового механізму зовнішніх відносин держави є актуальним, теоретично і практично назрілим.

Мета цієї статті – встановити особливості конституційно-правового механізму зовнішніх відносин держави.

Виклад основного матеріалу. Вітчизняний вчений, І. Черченко, слушно наголошує, що «особливість правового регулювання в сфері зовнішніх відносин держави полягає в тому, що воно не вичерпується правовими нормами, що стосуються безпосередньо зовнішньополітичних і/або зовнішньоекономічних питань. Слід відзначити, що кількісна частка цих норм у системі права сучасної держави, як правило, є незначною, внаслідок чого зовнішньополітичний механізм як система правовідносин являє собою похідну від системи права загалом. Водночас, розширення обсягу правової регламентації питань, пов'язаних із сферою зовнішніх відносин держави є досить значущим явищем у контексті функціонування її зовнішньополітичного механізму як системи правовідносин, оскільки саме правові норми є найважливішим і найбільш дієвим засобом формування і регулювання даної системи правовідносин. Сюди включаються норми, що визначають загальні та спеціальні повноваження окремих державних органів у царині зовнішньої політики, а також положення, що регламентують взаємовідносини між цими органами. При цьому норми такого роду можуть міститися не тільки в конституціях держав, але й в актах поточного законодавства, парламентських регламентах, підзаконних актах органів виконавчої влади. Окрім вищезгаданого, засобом формування і регулювання зовнішньополітичного механізму як системи правовідносин можуть також слугувати конституційно-правові звичаї, що склалися історично (ця специфіка є властивою, головним чином, державам британської правової “сім'ї”, де такі звичаї мають назву “конституційні конвенції”) [10, с. 26-27].

В залежності від формування органів, характеру повноважень та місця їх знаходження будується багатоступенева система органів зовнішніх зносин. В цьому контексті можна класифікувати їх на такі основні групи:

– вищі органи держави, до яких належать Президент України, Верховна Рада України та Кабінет Міністрів України;
– Конституційний Суд України і Верховний Суд України;
– спеціально уповноважений орган виконавчої влади – Міністерство закордонних справ України;
– закордонні дипломатичні представництва (постійні та тимчасові): посольства, консульства, місії, представництва при міжнародних організаціях;
– державні органи, які безпосередньо не є спеціалізованими у сфері зовнішніх зносин держави, однак наділені зовнішньополітичною компетенцією та несуть відповідальність за здійснення закріплених повноважень, до них відносяться міністерства та інші відомства (Міністерство економіки, Міністерство юстиції, Міністерство оборони, Генеральний штаб, Служба безпеки, Служба зовнішньої розвідки тощо) [9, с. 37-38].

Ми одностайні в думці з О. Макаренко, що «зазначені державні органи, які реалізують зовнішньополітичні функції держави, складають систему державних інститутів та органів, поєднаних між собою загальними завданнями та цілями для їх здійснення, а також спеціальними повноваженнями щодо проведення у життя стратегічного зовнішньополітичного курсу держави. При цьому вирішальну роль відіграють вищі державні органи влади. Саме вони спеціально створені для здійснення державної влади і наділені Конституцією та законами України також і компетенцією у сфері зовнішніх зносин. Особливістю вищих державних органів є те, що вони мають такі засоби і можливості, яких не має ніяка інша організація, а саме державно-владні повноваження, в т.ч. у зовнішньополітичній сфері, юридичне вираження яких знаходиться у їх компетенції. Державно-владні повноваження – це складне явище, у якому можна виділити такі основні елементи: прийняття рішень, обов'язкових для виконання всіма громадянами, посадовими особами й організаціями, на яких поширюється компетенція даного органу держави; організація виконання прийнятих рішень у сфері зовнішніх зносин, що забезпечується матеріальною базою (наприклад, кошти державного бюджету на їх здійснення); охорона прийнятих рішень від порушень шляхом застосування різних методів і заходів: переконання, впливу, примусу. Ця визначальна ознака даних органів відокремлює їх від інших державних установ» [9, с. 38].

Висновки. Конституційно-правовий механізм зовнішніх відносин держави має такі особливості: є поліелементною багаторівневою системою; складається з організаційно-правової складової та «мета-елементу»; об'єктивізація організаційно-правової складової в сукупності органів державної влади; здійснення діяльності органами державної влади відповідно до загально-визнаних принципів і норм права; використання державою цієї діяльності для досягнення цілі.

Список використаних джерел:

1. Dешко Л. Application of Legal Entities to the European Court of Human Rights: a Significant Disadvantage as the Condition of Admissibility. *Croatian International Relations Review*. 2018. 24 (83). P. 84-103.
2. Dешко Л. *European Standards of Human Rights: Course book*. Donetsk: Modern Printing (Suchasny Dook), 2013. 142 p.
3. Dешко Л. Restitutio in integrum: підходи Європейського суду з прав людини. Порівняльно-аналітичне право. 2018. №5. С. 365-368.
4. Dешко Л. Structural Elements of International Legal Mechanisms for Ensuring The Everyone's Right to Seek Rights Protection in International Judicial Institutions or in the Relevant Bodies of International Organizations. *Закон и жизнь*. 2013. №12/3. С. 64-67.
5. Dешко Л. The principle of «de minimis non curat praetor» in International Law. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2018. №4. С. 5-15.
6. Дешко Л. М. Конституційне право на звернення до міжнародних судових станів та міжнародних організацій: порівняльно-правове дослідження: Дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.02 – конституційне право, муніципальне право. К., 2017.
7. Дешко Л. Правове регулювання господарювання в сфері охорони здоров'я: проблеми вдосконалення спеціального законодавства. Підприємництво, господарство і право. 2007. № 5. С. 57-62.
8. Дешко Л., Боднар О. Правда природа рішень Європейського суду з прав людини. *Правничий часопис Донецького університету*. 2008. № 2. С. 76-81.
9. Макаренко О. Г. Конституційно-правовий механізм здійснення зовнішніх зносин України: Дис. ... канд. юрид. наук зі спеціальності 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право. Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Київ. 2009.
10. Черченко І. Л. Конституційно-правовий механізм зовнішніх відносин Канади: Дис. ... канд. юрид. наук зі спеціальності 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право. К., 2004.